

برنامه ریزی ملی برای حفظ منابع کتابخانه‌ها به هنگام بروز بلایای طبیعی

مهرداد نیکنام

عضو هیأت علمی کتابخانه ملی

کثرت وقوع و تنوع سوانح و بلایا خوف‌انگیز است. هیچ‌کس، حتی کسانی که در ساختمانهای مدرن زندگی می‌کنند، نیز در برابر این بداقبالیهایی‌های ناخواسته کاملاً ایمن نیستند. تنها راه چاره سودجستن از تجارب کسانی است که دچار چنین مصائبی شده‌اند و برنامه‌ریزی با استفاده از تجارب به دست آمده.

طبقه‌بندی سوانح و بلایا

سوانح و بلایا را می‌توان به چهار طبقه تقسیم کرد: حوادث غیرقابل جلوگیری (سوانح طبیعی)، اتفاقات، دشمنی با علم و صنعت و فجایع ناشی از خطاهای بشری. حوادث غیرقابل جلوگیری عبارتند از: زمین‌لرزه‌ها که معمولاً آتش‌سوزی به دنبال دارند؛ طوفان‌های همراه با جزر و مد شدید و باران‌های سیل‌آسا؛ گردبادها و تندبادهای ویرانگر؛ طغیان رودخانه‌ها و سیل‌های بهاری. آتش‌سوزی‌های مهیب در کتابخانه‌ها اغلب حاصل وقوع حوادثی در موتورخانه‌ها و یا عیب در سیم‌کشی ساختمان‌های قدیمی است.

خرابی‌های ناشی از حریق به اضافه دود و خسارتی که وارد می‌آورد و خسارات ناشی از دوده می‌توانند باعث ساقط شدن کتابخانه‌ها به ویژه کتابخانه‌های کوچک شوند. در اغلب موارد آبی که آتش‌نشانان برای فرونشاندن آتش به کار می‌برند بیش از شعله‌های آتشی که با آن آب خاموش می‌شود خسارت وارد می‌آورد.

خسارات ناشی از آب که اغلب ده‌ها میلیون ریال برای بازیابی و مرمت مواد صدمه دیده توسط آن لازم است، معمولاً بر اثر بروز اشکال و خرابی در سیستم لوله‌کشی پیش می‌آید. در کتابخانه‌ها اغلب سعی می‌شود لوله‌های آب را از مسیری دور از محوطه مخازن و محل‌های نگهداری کتاب‌ها و دیگر مواد کتابخانه عبور دهند. خسارات ناشی از بدکارکردن و بروز عیب در سیستم اسپرینکلر و تهویه می‌تواند حتی از این هم بدتر باشد. دیده شده که ارتفاع آب وارد شده از شکاف‌های موجود در پی ساختمان یا در اثر شکستن لوله‌های آب در مخازن واقع در زیرزمین ساختمان تا سه متر نیز رسیده است. آب حاصل از ذوب شدن برف‌های روی بام و همچنین باران‌های سیل‌آسا از شکاف‌های سقف‌های کهنه و قدیمی به داخل کتابخانه راه پیدا می‌کنند و روی قفسه‌های طبقه بالای ساختمان می‌ریزند.

مهارت دشمنان علم و صنعت در دستکاری و یا خرابکاری در سیستم اسپرینکلر یا مکانیسم تهویه هوا، دیگ شوفاژ، لوله‌کشی ساختمان که باعث ریختن آب روی کتاب‌ها و دیگر ابزار کتابخانه می‌شوند، فراوان مشاهده شده است. دشمنی با علم و صنعت به وسیله آتش تنها کار کسانی نیست که خانه‌ها و ساختمان‌ها را به آتش می‌کشند، بلکه تبهکارانی نیز هستند که کتابخانه‌های کوچک‌تر را با چپاندن روزنامه‌مچاله شده در شیار مخصوص انداختن برگه‌های امانت کتاب و سپس انداختن کبریتی روشن بر روی آن به آتش کشیده‌اند. خسارات ناشی از جنگ که می‌توان آن را غایت دشمنی با علم شمرد، به قدمت تاریخ است. و تنها می‌توانیم امیدوار باشیم که در آینده شاهد فجایع کمتری از این قبیل باشیم.

شروع می‌شود. خوشبختانه کتاب‌ها و مقالات مفیدی در این زمینه به تدریج در حال تدوین و انتشار هستند که مطالعه آنها را می‌توان به کتابداران و مسئولان آرشیوها توصیه کرد. گذشته از اهمیت تمیز و مرتب نگاه داشتن کتابخانه‌ای که در آن کار می‌کنیم، اداره صحیح کتابخانه باعث می‌شود که از جمع شدن مواد زائد قابل اشتعال و کتاب‌ها و روزنامه‌های اضافی و دیگر موادی که منتظر وجین و خارج شدن از مجموعه هستند، در زیرزمین‌ها، انباری‌ها و غیره جلوگیری شود. یکی از کارمندان ارشد باید مسئول بازرسی هفتگی ساختمان از زیرزمین تا سقف باشد تا اطمینان حاصل شود کتابخانه از نظر داخلی به خوبی اداره می‌شود. در چنین بازرسی‌هایی فرد مسئول باید به ویژه مراقب باشد که مایعات پاک کننده و دیگر حلال‌های فرار که مورد استفاده مسئولان نگهداری ساختمان قرار می‌گیرد، حتی برای استفاده لحظه‌ای، در خارج از قفسه‌های دردار مخصوص نگهداری این قبیل مواد، در قوطی‌های محکم و بی‌خطر نگهداری شوند.

مدیر کتابخانه و یا قائم مقام او با همکاری مسئولان نگهداری ساختمان باید برنامه‌هایی به شرح زیر تدوین کنند:

الف. بازرسی دوره‌ای و آزمایش آژیرهای اعلام خطر، دستگاه‌های حساس نسبت به دود یا حرارت، و سیستم‌های اطفاء حریق موجود در ساختمان.

ب. بازرسی‌های سالانه پی ساختمان به منظور کنترل ترک‌ها و شکستگی‌ها در دیوارها و کف ساختمان.

ج. بازرسی سقف‌ها در بهار و پاییز از نظر بازبودن مسیر ناودان‌ها، قرنیزهای لق شده و کنترل کف‌خواب اطراف دودکش‌ها و منفذهای سقف.

د. بازرسی‌های سالانه از تمام سیم‌های برق، لوله کشی‌ها، لوله‌های بخار و آب گرم با تأکید بر وضعیت سیستم تهویه هوا و لوله‌ها و اتصال‌های سیستم اطفاء حریق اسپرینکلر.

هـ. بازرسی‌های ماهانه سقف‌ها از نظر گرفتگی آبروها، ناودانی‌های لبه شیروانی‌ها و آبروهای اطراف ساختمان از نظر تمیز بودن مسیر از آشغال و غیره.

اگر فضای زیرزمین برای مخزن کتابخانه استفاده شده کارکنان کتابخانه باید در مورد سیاست قفسه‌بندی کتابخانه بررسی مجدد به عمل آورند تا ببینند آیا اتاقهای زیرزمین می‌تواند برای نگهداری کتابهای کم ارزش‌تر مورد استفاده قرار گیرد و کتابهای قدیمی که به ندرت مورد استفاده قرار می‌گیرند ولی مواد مهمی به حساب می‌آیند که از ارزش همیشگی برخوردارند و اغلب در زیرزمین‌ها نگهداری می‌شوند، به محل دیگری منتقل گردند. به هر حال هر کوششی باید انجام پذیرد تا قفسه‌ها به گونه‌ای مرتب گردد که پایین‌ترین طبقه در هر قفسه خالی بماند.

دشمنی با علم به وسیله دزدی در کتابخانه‌ها را می‌توان با استفاده از زنگ‌خطرهای پیچیده و یا سیستم‌های بازرسی کتاب تا حدی تحت کنترل درآورد. از طرف دیگر از دزدی اسناد به سختی می‌توان جلوگیری کرد مگر اینکه جزوه‌دادن‌ها یا جعبه‌های مخصوص نگهداری اسناد را قبل و بعد از هر استفاده با صورت موجودی آن مقابله و کنترل نمود. این نوع بلیه اگرچه مانند آتش‌سوزی و سیل به چشم نمی‌آید، ولی می‌تواند از نظر مواد خاصی که مفقود شده‌اند از اهمیت بالایی برخوردار باشد.

سوانح و بلایای ناشی از اشتباهکاری افرادی که در داخل و یا خارج کتابخانه کار می‌کنند و یا حتی افرادی که به هیچوجه در ارتباط با کار روزانه کتابخانه نیستند اغلب قابل کنترل هستند، ولی متأسفانه معمولاً تحت کنترل در نمی‌آیند. مثلاً تعلل در باز یا بسته کردن سیل‌بند یا بی‌دقتی در هنگام حفاری پی ساختمان مجاور کتابخانه که ممکن است باعث شکسته شدن لوله اصلی آب شود و در نتیجه هزاران و یا دهها هزار لیتر آب به داخل کتابخانه سرازیر گردد. مسدود شدن ناودان‌ها و آبروهای مخصوص بارندگی و سیل می‌تواند باعث نفوذ آب فراوان به داخل کتابخانه و منتج به خسارات فراوان گردد.

احتمال وقوع سیلی چون سیل شهر فلورانس و زلزله شهر سانفرانسیسکو و آتش‌سوزی عظیم شهر شیکاگو ممکن است بعید بنماید، اما احتمال وقوع سوانح و بلایای خفیف‌تر ولی به اندازه بلایای عظیم مصیبت‌بار برای موسسات مربوط، بیش از آنی است که مدیران آنها باور دارند. سیاهه چنین حوادثی خوف‌انگیز است ولی واقعیتی که باید کتابداران و دیگر افراد مسئول حفظ میراث مکتوب ما به خاطر بسپارند این است که «حادثه می‌تواند برای هر کسی اتفاق بیفتد». هنگامی که حادثه یا بلیه‌ای واقع شود، علاوه بر از بین رفتن اطلاعات موجود در کتاب‌ها و دیگر مجموعه‌های کتابخانه، هزینه‌های بازیابی و جبران، حتی در شرایطی که مجموعه بیمه باشد، به ندرت توسط شرکت بیمه کننده به‌طور کامل قابل پرداخت است. سوانح و بلایا می‌تواند باعث از بین رفتن مشاغل، زخمی شدن افراد و حتی از دست رفتن جان انسان‌ها شوند. یک سانحه بزرگ می‌تواند باعث شود برای مرمت و نگهداری از مجموعه‌های آسیب‌دیده کتابخانه علاوه بر هزینه‌های لازم برای تعمیر ساختمان به میلیاردها ریال پول نیازمند شویم. حتی یک حادثه کوچک نیز می‌تواند منتج به صرف ده‌ها هزار ریال تنها به منظور نظافت گردد.

پیشگیری در برابر سوانح و بلایا

نگهداری از مجموعه کتابخانه‌ها با اداره مجموعه، نگهداری ساختمان، حفاظت در برابر آتش و دزدی و دشمنی با علم و صنعت

برنامه‌های خاص سوانح و بلايا

بهترین راه مقابله با سوانح و بلايا اين است که فرض کنیم، سوانح و بلايا احتمالاً می‌تواند برای همه ما اتفاق بیفتد، و بر همین اساس برنامه‌ریزی کنیم. هر کتابخانه، آرشیو، و مخازن نگهداری بایگانی‌های عمومی باید برنامه مقابله با سوانح و بلايا داشته باشند. این برنامه‌ها باید مشتمل بر بخش پیشگیری از سوانح و بلايا (آمادگی پیش از سانحه) و بخش اقدام بموقع در هنگام بروز سانحه نخست برای پیشگیری، یا به حداقل رساندن خسارات وقتی که سانحه قریب الوقوع است، و دوم کنترل اعمال نجات پس از بروز واقعه باشد.

البته باید در مورد اعمال بازیابی درازمدت قابل گسترش تا بیست سال نیز فکری بشود. مثلاً مرمت و بازسازی مجموعه‌هایی ماگلیابچی و پالاتینا در کتابخانه ملی مرکزی فلورانس از سال ۱۹۶۶ آغاز شده و حداقل تا چند سال دیگر نیز ادامه خواهد داشت.

برنامه پیشگیری از سوانح و بلايا

شرایط کلی که باید در بخش پیشگیری برنامه مقابله با سوانح و بلايا گنجانده شود:

الف. احتمال کردن آنچه می‌تواند اتفاق بیفتد—که به معنی تهیه سیاهه‌ای است از تمامی علل بروز خسارات از طریق منابع داخلی و خارجی.

ب. خلاصه‌ای از اقدامات لازم برای آگاهی اولیه از هر نوع خسارتی که ممکن است وارد آید.

ج. پیش‌بینی لازم برای آگاهی‌های اولیه از سانحه‌ای در شرف وقوع برای تمام افراد ذیربط.

د. سازماندهی گروه پیشگیری به کمک تغییرات در شرح وظایف کارکنان که این وظایف به هنگام وقوع طوفان‌های عظیم، سیل و دیگر مشکلات ضمانت اجرایی پیدا می‌کند، و به این ترتیب لازم نیست از افراد خاصی به این منظور استفاده شود.

هـ. تعیین اختیارات سرپرست گروه پیشگیری در مورد وظایف اعضای گروه در مورد بخش‌های مختلف کتابخانه (و در صورت امکان، دانشکده، دانشگاه و یا سازمان متبوع).

و. تهیه راهنمای مکتوب برای پیشگیری و یا به حداقل رساندن کلیه عوامل ایجادکننده خسارت.

ز. تهیه سیاهه‌ای از ملزومات مورد نیاز و تهیه کنندگان آنها در منطقه و در دیگر مناطق که در صورت از بین رفتن منابع محلی مورد استفاده قرار گیرند.

ح. تعیین محل تأسیسات انجماد سریع و منابع تهیه کامیون‌های سردخانه‌دار و دیگر ماشین‌آلات مورد نیاز.

ط. سیاهه‌ای از افراد یا سازمان‌هایی که می‌توان از آنها تقاضای

کمک کرد.

ی. سیاهه‌ای از شماره تلفن و آدرس تک‌تک افرادی که در حال حاضر در تیم پیشگیری عضویت دارند و جانشینان آنان.

برنامه نجات از بلايا و سوانح

مهم‌ترین قسمت شرایط بخش نجات از بلايا و سوانح در برنامه مقابله با آنها، مربوط به تهیه راهنمایی برای گروه نجات و تعیین وظایف اعضای آن است. این راهنما باید شامل موارد زیر باشد:

الف. سازماندهی گروه نجات با توجه به جابه‌جایی در شرح وظایف کارکنان به جای به کار گرفتن افراد خاص.

ب. تعیین مسئولیت‌های هر یک از اعضای گروه پس از بروز سانحه.

ج. اختیارات سرپرست گروه نجات در مورد دیگر افراد گروه و در ارتباط با دیگر بخش‌های کتابخانه (و در صورت امکان دانشکده، دانشگاه و یا سازمان متبوع).

د. اولویت‌های نجات مجموعه و دیگر مواد مختلف کتابخانه.

هـ. دستورالعمل گام‌به‌گام مکتوب برای هر مرحله از نجات.

و. دستورالعمل‌هایی برای نظارت بر کار داوطلبان، شامل پیش‌بینی‌های لازم برای سلامت آنان.

ز. تعیین محل خاصی در ساختمان و در قسمت مجموعه‌های اصلی و رده‌های مختلف مواد برای نصب راهنمای مخزن.

ح. تهیه سیاهه‌ای از افراد و سازمان‌هایی که می‌توان از آنها درخواست کمک کرد.

ط. تعیین محل سازمان‌هایی که تأسیسات انجماد سریع دارند و منابع تهیه کامیون‌های سردخانه‌دار و دیگر ماشین‌آلات.

ی. تعیین محل ساختمان‌های دیگر در محوطه دانشکده، دانشگاه و یا سازمان متبوع (یا دیگر مکان‌ها) که می‌تواند به عنوان محل اقدامات روی صحنه استفاده شود (مثل ورزشگاه‌ها، لابراتوارهای شیمی، اسلحه‌خانه‌ها و غیره).

ک. تهیه سیاهه‌ای از ملزومات مورد نیاز و تهیه کنندگان آنها در محل و دیگر جاها.

پیشنهاد می‌شود دست‌اندرکاران تهیه برنامه مقابله با سوانح از منابع موجود در این زمینه و برنامه‌های تهیه شده در دیگر سازمان‌ها استفاده کنند. البته هر مؤسسه و یا سازمانی شرایط و ویژگی‌های خاص خود را دارد، و لذا نیاز به برنامه‌ای ویژه دارد که براساس مخاطرات محتمل خارجی منطقه جغرافیایی و آسیب‌پذیری‌های خاص مؤسسه با توجه به قدمت و وضعیت ساختمان، محل و موقعیت ساختمان نسبت به ساحل دریا یا بستر رودخانه، اندازه و مشخصات مجموعه باید تهیه شود.

برنامه‌های نجات از سوانح و بلايا چنانچه توسط تیم‌های خوب

تثبیت وضعیت کتابها به وسیله انجماد

به دلیل اهمیت غیرقابل تردید تثبیت وضعیت کتابهای خیس شده پس از یک آتش سوزی یا سیل به وسیله انجماد (و به دنبال آن خشک کردن در حال انجماد)، تمامی کارکنان مخازن باید آماده و در دسترس باشند (چه در منزل، یا در اداره) و همچنین نشانی شرکت‌هایی که دارای ماشین‌های سردخانه‌دار هستند و همچنین شرکت‌ها و سازمانهایی که تأسیسات سردخانه دارند و می‌توان کتابها و دیگر مواد را به وسیله کامیون برای عمل انجماد سریع به آن مکان‌ها حمل کرد، نیز تهیه شود.

عاقلانه است که قبل از وقوع سانحه با مدیران این سازمان‌ها ملاقات کرد و آشنا شد و آنها را از نیاز بالقوه کتابخانه و یا آرشیو آگاه نمود. زیرا زمانی که کتابهای خیس در معرض هجوم قارچ‌ها و کپک‌ها هستند (طی مدت ۴۸ ساعت اول) دیگر فرصتی برای جستجو به دنبال پیدا کردن منابع کمک و گفتگو و مذاکره با آنها وجود ندارد. چنین افرادی معمولاً زمانی که از واقعیت امر آگاه شوند بدانند که با ارائه خدمات در چنین زمینه‌هایی به شکل خوبی به جامعه معرفی خواهند شد، معمولاً داوطلب ارائه خدمات به موقع نیاز خواهند بود.

خشک کردن در حال انجماد

زمانی که کتابها و دیگر اسناد به کمک روش انجماد سریع وضعیت‌شان تثبیت شد، آنوقت اضطراب از بین می‌رود و زمان جستجو برای اتاق‌های خلاء در واحدهای صنعتی به منظور خشک کردن مواد فرامی‌رسد. در بعضی مواقع برخی از این سازمان‌ها داوطلبانه مشتاق در اختیار گذاشتن این تأسیسات پیچیده و گران‌بها و وقت‌مهندسین و تکنسین‌های خود به رایگان هستند، ولی دیگران در مقابل دریافت پول چنین خدماتی را ارائه می‌کنند.

به ندرت پیش می‌آید که لازم باشد کتابخانه فقط بخشی از کتابهای سوخته و نیم‌سوخته خود را نجات دهد. معمولاً زمانی که اجازه پیدا می‌کنیم پس از یک آتش سوزی وارد ساختمان کتابخانه بشویم همه چیزهایی که سوخته بر اثر آبی که برای خاموش کردن آتش به کار گرفته شده خیس است. البته در این موارد می‌توان ساختمان‌هایی را که به سیستم‌های اطفاء حریق با دی‌اکسید کربن یا یکی از سیستم‌های بسیار مؤثری که از مواد اطفاء حریق هالوژنه استفاده می‌کنند، مجهز هستند، استثناء کرد. که در مورد دوم به دلیل اثر سریع و وسیع آتش خاموش کنی گاز فرونون میزان خسارت ناشی از آتش بسیار کم خواهد بود.

حوادثی که ممکن است برای کارکنان رخ دهد

یکی از نکاتی که باید در برنامه‌های مقابله با سوانح و بلایا

سازمان‌یافته و خوب آموزش دیده به اجرا درآیند، در صورتیکه اولویت‌های نجات و مرمت و اصلاح بخش‌های مختلف مواد از پیش تعیین شده باشند، سرعت اقدامات افزایش خواهد یافت. لذا فهرست موادی که باید نجات داده شوند و محل آنها، باید از پیش مشخص شوند. مواد مرجع، نشریات ادواری، مجموعه روزنامه‌ها و دیگر مواد قابل جایگزینی که ارزان قیمت‌تر از آنی هستند که بخواهیم هزینه گزافی برای نجات و مرمت و اصلاح آنها صرف کنیم باید مشخص شود. این اقدامات سبب حذف کوششهای بیهوده خواهد بود و لذا از وارد آمدن صدمات و خسارات بیشتر به مواد خیس شده و یا نیم‌سوخته جلوگیری نموده آنها را به حداقل مطلوبی کاهش می‌دهد.

برنامه‌ریزی تعاونی برای مبارزه با سوانح و بلایا

مسلم است که ایجاد گروه‌هایی برای پیشگیری و نجات تنها در دانشکده‌ها، دانشگاه‌ها و کتابخانه‌های عمومی بزرگ که تعداد کتابداران و افراد شاغل در دیگر بخش‌های اداری آنقدر هست که بتوان پرسنل لازم و مهارت‌های مورد نیاز را برگزید، ممکن می‌باشد. دیگر مؤسسات کوچک‌تر بی‌شک چنین امکانی را نخواهند داشت، ولی لازم نیست از چنین خدماتی محروم شوند. چنانچه در منطقه گروهی متشکل از افراد باتجربه به اضافه برقکار لوله کش، نجار، متخصص کنترل حشرات، شیمیدان، متخصص حفاظت و نگهداری، قارچ‌شناس و غیره وجود داشته باشد که همیشه افرادی به صورت کشیک در آنجا حضور داشته باشند خدمات آنها می‌تواند مورد استفاده کتابخانه‌ها و سازمان‌های مشابه دیگر قرار گیرد. پیشنهاد می‌شود سازمانی تحت عنوان سازمان ملی مقابله با سوانح و بلایا متشکل از گروه‌های نجات و پیشگیری در کشور تأسیس شود و در مناطق مختلف کشور نیز سازمان‌های منطقه‌ای ایجاد نماید.

نجات از سوانح و بلایا

علی‌رغم اینکه برنامه‌ها چقدر خوب تنظیم شده باشند یا اینکه چقدر خوب به اجرا درآیند، وقتی سانحه‌ای اتفاق می‌افتد بی‌تردید خرابی‌هایی به بار می‌آید که لازم است به منظور به حداقل رساندن خسارات ناشی از آب‌افتادگی کتابها و دیگر مواد اقداماتی صورت پذیرد. زمانی که تعداد کتابهای خیس شده بر اثر سیلاب‌ها، طوفان‌های عظیم، یا خیس شده به وسایل دیگر من جمله آبی که آتش‌نشانان برای خاموش کردن آتش به کار می‌برند، زیاد باشد تاکتیک جدید عبارت است از تثبیت وضعیت کتابها به وسیله انجماد سریع آنها و سپس در فرصت بعدی خشک کردن در حال انجماد.

آتش‌نشانی، سازمان میراث فرهنگی، نیروهای انتظامی و دیگر سازمان‌های ذیربط اقدام به تشکیل گروه‌های لازم و آموزش آنها کنند. ومن الله التوفیق.

منابع فارسی

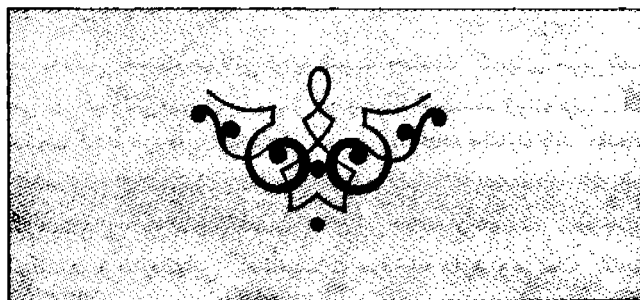
ایران. وزارت مسکن و شهرسازی. مرکز تحقیقات ساختمان و مسکن. مجموعه آیین‌نامه‌های ساختمانی ایران، شماره ۸۲. — تهران: مرکز تحقیقات ساختمان و مسکن، ۱۳۶۶.

شیمی، علی اصغر. تکنولوژی حریق. — تهران: دانشگاه ملی ایران، ۱۳۵۴.
ضوابط ایمنی آتش‌سوزی. — تهران: شرکت خانه‌سازی، گروه معماری، ۱۳۶۵.
فیلدر، فرانسواز. حفاظت و نگهداری اسناد و کتب، تالیف فرانسواز فیلدر و میشل دوشن؛ ترجمه احمد احمدزاده با همکاری زهرا دماهی. — تهران: مرکز اسناد و مدارک علمی، ۱۳۶۵.

مبانی شیمیایی اطفای حریق. — تهران: دانشگاه صنعتی شریف، جهاد دانشگاهی، گروه شیمی، ۱۳۶۳.

منابع خارجی:

Buchanan, Sally A. *Disaster planning: preparedness and recovery for libraries and archives: a RAMP study with guidelines/ Bibliography* by Toby Murray. — Paris: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, 1988.
England, Claire. *Disaster management for libraries: planning and process/* Claire England and Karen Evans. — Canada: Canadian Library Association, 1988.
James, Derek. *Fire prevention handbook*. — London: Butterworths, 1986.
Morris, John. *The Library disaster preparedness handbook*. — Chicago: American Library Association, 1986.
Protecting the library and its resources; a guide to physical protection and insurance. — Chicago: American Library Association, 1964.

در نظر گرفته شود اتفاقات و حوادث بسیاری است که ممکن است در کتابخانه برای اشخاص رخ دهد. در برنامه باید علاوه بر دستورالعمل‌های مربوط به سیل، طوفان، آتش و زلزله دستورالعمل‌هایی نیز برای نشان دادن عکس‌العمل لازم در مقابل تهدید به وسیله بمب، مسائل روانی، مواد مخدر، گزیدگی توسط حشرات و گازگرفتگی توسط حیوانات، تهیه شود. کتابدارانی که تاکنون چنین حوادث محتمل الوقوعی را پیش‌بینی نکرده‌اند لازم است به دقت تمام احتمالات وقوع خطرات و بلایایی را که ممکن است در کتابخانه برای کارمندان و افراد دیگر رخ دهد و همچنین آنچه را باید هنگام وقوع چنین وقایع ناگواری انجام داد در نظر بگیرند.

کمک دولت

همان‌طور که اشاره شد به دلیل عدم امکان تشکیل گروه‌های پیشگیری و نجات در اغلب کتابخانه‌ها (به ویژه در ایران که اغلب کتابخانه‌ها کوچک هستند) لازم است دولت در این مرحله نقش فعالی بازی کند و دست به تشکیل سازمانی ملی برای مقابله با سوانح و بلایای طبیعی برای کمک به کتابخانه‌ها و سایر سازمان‌های مشابه بزند تا با هماهنگی با سازمان‌هایی چون سازمان